

ISSN 1563-0307
Индекс 75875; 25875

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ХАБАРШЫ

Философия сериясы. Мәдениеттану сериясы. Саясаттану сериясы

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ

ВЕСТНИК

Серия философия. Серия культурология. Серия политология

AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

JOURNAL

Philosophy series. Cultural science series. Political science series

№1 (63)

Алматы
«Қазақ университеті»
2018

Тутинова Н.Е.¹, Мейірбаев Б.Б.²

PhD докторанты, e-mail: nurtut86@mail.ru

²ф.ғ.к., доценті, e-mail: bekzhan.m@gmail.com

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚАЗІРГІ ДІНИ АХУАЛ: ДІН МЕН МЕМЛЕКЕТТІҢ АРАҚАТЫНАСЫ

Берілген мақалада бүгінгі таңда ел ішінде жылдан жылға көбейіп жатқан діни мәселелер қарастырылған. Олардың басым көпшілігі өзінің жауабын ала қойған жоқ. Өз ішінде реттеліп орнын толтыра алған жоқ. Мемлекетіміз тәуелсіздік алған жиырма жылдан астам уақыт ішінде елімізде саусақпен санарлықтай болса да, салихалы ой айтатын дінтанушылар, оның ішінде исламтанушылардан тұратын сарапшы-ғалымдар корпусы қалыптасты. Қазақ елі-зайырлы мемлекет. Яғни дін мен мемлекет бөлек. Мемлекет діннің ісіне араласпайды. Дін өз сенімі бойынша өмір сүріп, құдайға құлшылық жасайды. Міне мемлекет дінді ұстанған адам мен құдайдың арасына түспейді. Бірақ сол мемлекет қоғамдық тұрғыдан дінге араласады. Кез-келген дін өкілі бір елге келіп, сол елде тіркеліп дегенмен егер сол елдің байрағына, рәмізіне қарама-қайшы пікір ұстанса онда мемлекет оған тиым сала алады. Сондай-ақ, бір дінді ұстанған адам кейбір қоғамдық орындарда өз сенімі бойынша өмір сүре алмаса бұл тұрғыда да мемлекет «ар-ождан бостандығы» заңы бойынша араша түсуі тиіс. Елімізде тұратын көптеген діни бірлестіктер қазақ елінің дамуына, алға жылжуына еш кедергі жасамауы қажет. Сондай-ақ қазақ елінде бірнеше жылдан бері дін аралық диалог болып, әлемге үлгі-өнеге болып жатқаны белгілі. Сондықтан да зайырлы қоғамда әлемдік және дәстүрлі діндердің құндылықтарын ғылыми тұрғыдан танып білу маңызды болып табылады.

Түйін сөздер: конфессия, зайырлылық, тұжырымдама, ар-ождан бостандығы, догмалар, жаһандану.

Tutinova N.E.¹, Meirbaev B.B.²

¹PhD doctoral student, e-mail: nurtut86@mail.ru ²Professor, e-mail: bekzhan.m@gmail.com

Al-Farabi Kazakh National University Kazakhstan, Almaty

The modern religious situation in Kazakhstan: the relationship between religion and the state

In this article taxes about issues that have increased in our country, most of them haven't found the real decision yet. Over the last 20 yers among the population there have been theologians and Islamists who started to persuade other to the kind. Kazakhstan is a secular state, that means, religion and state are separate in it. That means government does not interfere in religious affairs, and religion lives according to their principals and perform their own duties. The government does not interfere in the relationship between citizens and God, however can intervene in religious matters if this concerns the public interest. For instance, if any of the religious associations, even if legally registered, encroach on government integrity and symbolism, then the government has the right to stop it. On the other hand, if a person in some public places cannot profess his religious duties, then the government, in accordance with the law on "freedom of religion", have to protect his rights. Religious associations which are not so much in our country shouldn't let government development and prosperity. Our country has been practicing interfaith relations for several years, which is an example for the entire world, therefore it is important to know the value of world and traditional religions on a scientific level in a secular society.

Key words: confession, secularism, concept, freedom of religion, dogma, globalization.

Тутинова Н.Е.¹, Мейірбаев Б.Б.²

¹PhD докторант, e-mail: nurtut86@mail.ru

²к.ф.н., доцент, e-mail: bekzhan.m@gmail.com

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

Современная религиозная ситуация в Казахстане: взаимоотношение религии и государства

В данной статье рассматриваются увеличившиеся в нашей стране религиозные вопросы, многие из которых до сих пор не нашли реальные решения. За последние двадцать лет, среди населения появились теологи и исламисты которые начали пробуждать других к добру. Казахстан является светским государством, то есть государство не вмешивается в религиозные дела, а религия живет в соответствии со своими принципами и выполняет свои религиозные обязанности. Государство не вмешивается во взаимоотношение между гражданами и богом, однако может вмешаться в религиозные вопросы если это касается общественных интересов. К примеру, если любое из религиозных объединений, пусть даже законно зарегистрированное будет посягать на государственную целостность и символику, то государство в праве ее остановить. С другой стороны если человек в некоторых общественных местах не может исповедовать свои религиозные обязанности, то государство в соответствии с законом «о свободе вероисповедания» должно защитить его права. Религиозные объединения которых не мало в нашей стране не должны препятствовать государственному развитию и процветанию. Наша старана уже несколько лет практикует межконфессиональные взаимодействия, что является примером для всего мира, поэтому в светском обществе важно знать ценность мировых и традиционных религий на научном уровне.

Ключевые слова: конфессия, светскость, концепция, свобода вероисповедания, догмы, глобализация.

Кіріспе

Зайырлы мемлекетімізде діни құндылықтардың қоғамдық өмірдегі орнын зерделеу әрқашан да өзекті болмақ. Дін – күрделі мәселе. Себебі дін адам мен азаматтың бостандығы, құқығы, дүниетанымы, мәдениеті, сезімі және құндылықтық ұстанымымен байланысты. Дін – әлеуметтік құбылыс ретінде адамдардың санасы мен мінез-құлықтарына ықпал етуші объективті фактор. Зайырлы қоғамда дін дүниетанымдық, реттеуші, біріктіруші, мәдени-шығармашылық, рухани-адамгершілік және т.б. қызмет атқарады. Сондықтан да зайырлы қоғамда әлемдік және дәстүрлі діндердің құндылықтарын ғылыми тұрғыдан танып білу маңызды болып табылады.

Қоғам мен адамның қауіпсіздігі қазіргі таңда әлемдік деңгейдегі басты мәселеге айналып отыр. Қауіпсіздік ұғымы қоғам, мемлекет, табиғат және адам өмірінің барлық салаларын қамтиды. Атап айтсақ, ақпараттық, интеллектуалдық, саяси, экономикалық, қоғамдық, экологиялық және т.б. қауіпсіздік түрлері елдегі нақты ішкі және сыртқы жағдаймен айқындалады. Қазіргі уақытта адам мен қоғам өмірінде ақпараттық және интеллектуалды үдерістерде діни сенім мен сананың рөлі едәуір өсіп отыр. Мемлекет атеизм тұсында діни сана мен дін надандық пен артта қалушылықтың қайнар көзі деп қарастырылды. Жетпіс жылдан

аса уақыт ішінде дін мен діндарлық деңгейіне өркениеттік тұрғыда зерттеулердің жүргізілмеуі себебі қоғам мен ғылым өркендеген кезде дін өздігінен қоғамдық өмірден аластатылады деген сенімге сүйенді. XX ғасырдың 90-жылдарынан кейінгі идеологиялық вакуум салдарынан қоғамда сан түрлі жат діни ағымдар, әсіресе жастар арасында жылдам тарай бастады. Мұның себебі – діни сауатсыздық, жастық албырттық, өмірлік тәжірибенің аздығы, өмірден өз орнын таппау, әлеуметтенудің қалыпты үдерісінің бұзылуы, әлеуметтік жағдайлар, рухани әлемнің жұтандығы, торығу, жалғыздық, рухани тірек іздеу, ақпараттық материалдардың тасқыны, еліктеушілік, қоғам өміріндегі көрініс берген маргиналды құбылыстар, постмодернистік ұстанымдар [Электронды ресурс].

“Қазақстан-2050” стратегиясында: “Біздің мемлекетіміздің зайырлы келбеті – Қазақстанның табысты дамуының маңызды шарты. Мұны Қазақстанның қазіргі және болашақ саясаткерлері, барлық қазақстандықтар айқын түсінуге тиіс”, – деп атап көрсетілген [Электронды ресурс].

Зерттеу жұмысының әдістемесі

Қазіргі таңда қоғам өмірінде болып жатқан түрлі өзгерістер әр халықтың өткен тарихы мен

мәдениетіне мән бере көңіл аударып, олардың ғасырлар бойы қалыптасқан әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлерінің мәнін ұғынуға, оны тануға деген ұмтылысын туғызып отыр. Қазақ жерінде халықтардың, өркениеттердің, мәдениеттер мен алуан діни сенімдердің бір мемлекетте қатар өмір сүруінің бай да бірегей тәжірибесі жинақталған. Бұл тәжірибе біздің бірлігіміздің түп-тамырын айқындайды және болашағымызды айқынырақ көруімізге жәрдемдеседі. Мақалада жалпылау, сипаттау, талдау, каузалдық, контент анализ, қорытындылау әдіс-тәсілдері қолданылды.

Нәтижелері және талқылау

Сонымен конфессиялар арасындағы әртүрлілікке қарамастан, діни қағидалар, көзқарастар мен сенімдердің жүйесі ретінде ұлттық бірлікті, жалпы мәдени мұраны сақтайтын фактор болып қалуға тиіс. Егер XIX ғасырдың өзінде ұлт бірлігі діннің бірлігімен байланысты болса, мысалы, Ресей – православие, Италияда – католицизм, бүгінгі күнде Қазақстанның поликонфессионалдығы қоғамның бірігуіне ықпалын тигізуде.

Қазақстандағы ішкі саяси жағдай бүгінгі таңда тұтас алғанда тұрлаулығымен сипатталады. Түрлі этникалық топтар өздері тұратын аймақтардағы ұлтаралық қатынастарды қанағаттанарлық әрі жарасымды деп бағалайды (Қазақстан Халықтарының Ассамблеясының орта мерзімді кезеңге арналған стратегиясы 2007 жылға дейін, 2002:3.)

Тағы бір айта кететін жағдай ол Президенттің бастауымен 1995 жылы 1 наурыздағы арнайы жарлығында Республиканың қоғамдық-саяси аренасында, ұлттық саясат тұрғысында үлкен құқықтық статустағы жаңа институт Қазақстан Халық Ассамблеясы (ҚХА) құрылады. Ассамблея – ұлтаралық татулықтардағы жетістіктердің бірегей институты, біздің қазіргі тарихымыздағы тұрақтандыру және нығайту ролінің зор екендігі белгілі. Қазақстан Республикасы Президентінің 2002 жылғы 26 сәуірдегі Жарлығымен бекітілген ҚХА туралы Ереже мен ҚХА Стратегиясы (кейінірек өзгертулер мен толықтырулар енгізілген) Ассамблеяның қызметін реттеуші негізгі құжаттар болып табылады. 2008 жылғы 20 қазанда Президент Республиканың саяси жүйесіндегі Ассамблеяның ролі мен міндетін нақтылай түскен Қазақстан халық Ассамблеясы туралы ҚР Заңына қол қойды (Ассамлея народов Казахстана, 1997:3.)

Ассамблеяның мақсаты қазақ халқының топтастырушы рөлін арқау ете отырып, қазақстандық патриотизм, Қазақстан халқының азаматтық және рухани-мәдени ортақтығы негізінде “Мәңгілік Ел” жалпыұлттық патриоттық идеясымен біріктірілген қазақстандық азаматтық біртектілікті және бәсекеге қабілетті ұлтты қалыптастыру процесінде Қазақстан Республикасында этносаралық келісімді қамтамасыз ету болып табылады [Электронды ресурс].

Ассамблея бүгінде елдегі тұрақтылық пен өзара татулықты қалыптастырып қана қоймай, өз міндетіне сай ұлттық мәселелерді әділетті шеше алатын, қазақ халқының мәдениетінің өзекті топтастырушысы, азаматтардың өркениетті демократиялық нормаларға сүйенетін саяси мәдениетін қалыптастыра алатын жобаға айналды. Өйткені этникааралық, конфессияаралық келісім республикамыздың саяси, экономикалық және әлеуметтік саладағы жетістіктерінің негізі болып отыр.

Қазақстан Президенті Н.Ә. Назарбаев этносаралық және конфессияаралық тыныштық пен келісімді қолдамаған жағдайда, келісім сақталмайтына, Қазақстан Республикасында ішкі саясат тұрақтылығын сақтау міндеттеріне әрдайым көңіл аударады. Сол себептен Қазақстанда ұлттық бірлік пен діни бейбітшілікті сақтау міндеттері Қазақстан Президенті үшін басымды міндет болып табылады. Өзінің зерттеулерінде, кітаптарында, Қазақстан халқына Жолдауларында, Қазақстан халық Ассамблеясы сессияларында, әлемдік және дәстүрлі дін басшыларының съезінде сөйлеген сөздерінде, мақалаларда, сұхбаттарында Н.Ә. Назарбаев этносаралық және конфессияаралық келісім тақырыбына, рухани келісімді бекітудің өзекті проблемаларына тұрақты түрде оралып, Қазақстан Республикасының үкіметі, жергілікті мемлекеттік органдар, қоғамдық құрылымдар, жастар ұйымы үшін түйінді болып табылатын осы мәселелерді қолдау қажеттілігінде зейін аударады [Электронды ресурс].

Осыған орай елде тұрақты түрде ұйымдастырылып тұратын Ассамблеяның жиындары мен мәжілістерінде көтерілетін мәселелердің ауқымы да уақыт өткен сайын кеңейе түсуде.

Қазақстан халық Ассамблеясы бүгінде азаматтық қоғамның жаңа үлгідегі институттарының бірі және ол мемлекеттік және ұлттық саясатты жүзеге асыруда маңызды рөл атқара отырып, Қазақстанның саяси жүйесінің өзегіне айналды. Өйткені ол мемлекеттегі барлық этностардың көзқарастарын бір арнаға

тоғыстырып, азаматтардың діни немесе ұлттық ерекшеліктеріне қарамастан, олардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етіп отырған бірден-бір институт [Электронды ресурс].

Қазақстанның қазіргі таңдағы діни ахуалы тұрақты болып сипатталады. Республикадағы түрлі дін өкілдері арасындағы қатынастар үйлесімді дамуда. Төзімділік пен қысым көрсетпеу жөніндегі ЕҚЫҰ-ның жоғарғы деңгейдегі конференциясының өткізілуі, мұсылман қауымының қасиетті мерекесі Рамазан айы сияқты оқиғалардың болуы республикада тұрақты және қалыпты діни ахуалдың қалыптасуына маңызды үлес қосты. Қазақстан қоғамының қазіргі жағдайы ерекше рухани келісім мен өзара түсіністіктің орын алуымен ерекшеленеді. Этностық мәдениеттер мен діндердің еркін дамуы осындай бірлікті қамтамасыз етіп отыр. Этносаралық және конфессияаралық келісімнің ерекше қазақстандық моделі бүгінгі күнде халықаралық деңгейде мойындалуда. Елбасымыздың тек Қазақстанда ғана емес, балық әлемде конфессияаралық келісімді нығайту саласындағы нақты бастамаларының дәлелі ретінде, Астана қаласында бірнеше мәрте өткен Дәстүрлі және әлемдік діндер лидерлерінің съездерін айтуға болады. Осындай форумдардың өткізілуі Қазақстан Республикасының конфессияаралық саясатының дәстүріне айналды.

Зайырлы Қазақстан мемлекетінде Ата Заң бойынша, дін мемлекеттен ажыратылған болса да, дін қоғам өмірінің маңызды саласы болып табылады. Сондықтан, мемлекет діни бірлестіктермен әрдайым өзара байланыста болады. Мемлекет те, Үкімет те елімізде діннің моральдық негіздерін тарату, дінді тану бағытында байсалды саясат жүргізуде. Осындай саясат шеңберінде 2005 жылы Әділет министрлігінің Діни істер комитеті құрылды. Комитет қызметінің басты бағыттары ретінде конфессиялар арасындағы өзара түсіністік пен келісімді сақтау, ғылыми негізде жалпы елдегі және аймақтардағы діни ахуалдың талдауы мен мониторингін жүргізу діни бірлестіктер мен шетел миссионерлері жөніндегі мәліметтер банкіні құру, мемлекеттік тіркеуге берілетін діни бірлестіктердің әдебиеттеріне сараптама жүргізу, діни сенім бостандығы мәселесі бойынша заңнаманы жетілдіру жұмыстарын айтуға болады [Электронды ресурс].

Сонымен бірге Қазақстан Республикасының дін саласындағы мемлекеттік саясатының 2017-2020 жылдарға арналған тұжырымдамасы

мемлекеттік-конфессиялық және конфессияаралық қатынастарды жетілдіруге, мемлекеттің зайырлы қағидаларын нығайту және дінді деструктивті мақсатта пайдалануға жол бермеу бойынша ресми көзқарастар жүйесі болып табылады.

Осы берілген тұжырымдамада дін саласындағы негізгі үрдістер мен ерекшеліктерді талдау негізінде, дін саласындағы мемлекеттік саясаттың 2020 жылға дейінгі стратегиялық мақсаттары мен негізгі бағыттары айқындалды. Сондай-ақ тұжырымдаманың құқықтық негізін Қазақстан Республикасының Конституциясы, “Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы”, “Коммерциялық емес ұйымдар туралы”, “Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы” Қазақстан Республикасының заңдары және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілері, Қазақстан Республикасы ратификацияланған халықаралық шарттар құрайды.

Қазақстан Тәуелсіздік алған жылдардан бері мемлекеттік-конфессиялық қатынастарда зайырлылық моделін ұстана отырып дамуда.

Қазақстанда қазіргі таңда 18 конфессияның мүдделерін білдіретін үш жарым мыңнан астам діни субъектілері ресми түрде тіркелген. Осындай діни саналуандық жағдайында дін саласындағы негізгі үдерістер мен үрдістерді елеп-екшейтін мемлекеттік саясатты жаңадан ой елегінен өткізуді күн тәртібіне қойып отыр. Осы тұрғыда, Министрікпен әзірленген және таяуда Елбасы жарлығымен бекітілген дін саласындағы мемлекеттік саясаттың 2017-2020 жылдарға арналған тұжырымдамасының маңызы зор.

Дін саласындағы мемлекеттік саясатты қазіргі жаһандық үдерістер мен уақыт талабына сай қайта толықтыру мен жетілдіру мемлекетіміздің ішкі және сыртқы қауіпсіздігін қамтамасыз етуге мүмкіндік берері анық.

Тұжырымдама дін саласындағы мемлекеттік саясаттың негізін құрайтын дінаралық келісімнің қазақстандық моделіне сүйене отырып, дін саласын реттеу мен жетілдіруді көздеп әзірленген.

Жалпы, Тұжырымдаманы әлемде қалыптасып отырған геосаяси жағдайларды, ішкі және сыртқы қауіптерді ескере отырып Қазақстанның қауіпсіздігі мен тұрақтылығын нығайтуға негізделген кешенді құжат деп қабылдауымыз қажет.

Тұжырымдама дін саласындағы мемлекеттік саясаттың негізін құрайтын дінаралық келісімнің қазақстандық моделіне сүйене отырып, дін саласын реттеу мен жетілдіруді көздеп әзірленген.

Берілген тұжырымдаманы әзірлеу қажеттілігі “Қазақстан-2050”: қалыптасқан мемлекет-

тің жаңа саяси бағыты” стратегиясында, Қазақстан Республикасы Президентінің “100 нақты қадам: баршаға арналған қазіргі заманғы мемлекет” Ұлт жоспарында, Қазақстан Республикасы Президентінің “Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік” атты Қазақстан халқына Жолдауының “Институционалдық өзгерістер, қауіпсіздік және сыбайлас жемқорлықпен күрес” бесінші басымдығында, Мемлекет басшысының дін саласын реттеу мәселелері жөніндегі тапсырмаларында айқындалған міндеттерден, сондай-ақ конфессияаралық татулықты бұзатын кез-келген әрекетті конституциялық емес деп тану туралы Конституцияның 39-бабының 2-тармағын іске асырудан туындайды (Қазақстан Республикасының Конституциясы, 1998:6.)

Қазіргі таңда әлемдік қоғамдастықтардың мәдени өмірін саяси және әлеуметтік-экономикалық жағдайлардағы өзгерістердің интенсификациялануы ұлтаралық және этникааралық процестерде өсіп отыр. Сондықтан өткен кезең мен қазіргі уақыттағы түрлі ұлттардың қарым-қатынастарындағы тарихи және теоретикалық, болжамдық, тәжірибелік жағынан талдау өзекті мәселелердің бірі болып отыр [Электронды ресурс].

Сонымен бірге тұжырымдама Қазақстан мемлекеттік құрылысы жаңа кезеңінің қисынын басшылыққа ала отырып, конфессияаралық бейбітшілік пен келісімнің әлем мойындаған қазақстандық моделіне сүйене отырып, дін саласындағы мемлекеттік саясатты одан әрі дамыту, елдегі дін саласын реттеу бойынша нормативтік құқықтық актілер жүйесі мен әлеуметтік-экономикалық, саяси және басқарушылық шараларды жетілдіру үшін негіз болып табылады. Тұжырымдама құқықтық, әдістемелік және ұйымдастыру шараларын қоса алғанда, дін саласындағы мемлекеттік саясаттың пайымына арналған кешенді тәсілдері берілген.

Біздің еліміз Қазақстан тәуелсіздіктің 25 жылы ішінде әлемдік қауымдастық мойындаған, дінаралық және конфессияаралық диалог пен келісімді табысты ілгерілетуде бірегей тәжірибесі бар егемен мемлекет ретінде қалыптасты. Сан ғасырлар бойы түрлі этностар мен конфессиялар өкілдері тату-тәтті өмір сүріп, бір-бірін мәдени тұрғыдан өзара байытқан, республика аумағында алғаш рет Қазақстан халқының мәдениетін және дәстүрлі рухани құндылықтарын дамыту үшін қажетті саяси-құқықтық және әлеуметтік-экономикалық жағдайлар қалыптасты. Ел конституциясына сәйкес тілі мен дінге көзқарасына

қарамастан барлық азаматтардың заң алдында теңдік қағидаттарына және әрбір азаматтың жеке наным-сеніміне құрметпен қарауға негізделген мемлекеттік-конфессиялық қатынастардың заңды моделі қалыптасты. Мәселен, “Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы” Қазақстан Республикасының Заңы халықаралық құқық пен ел Конституциясында көзделген әркімнің ар-ождан бостандығы құқығын іске асыруға бағытталған, ол дін саласындағы мемлекеттік саясатты іске асырудың және ұлттық мүддені қорғаудың құқықтық негізі болып табылады. Қолданыстағы заңнама аясында діни бірлестіктердің қызметі реттелген, миссионерлік қызметті жүзеге асыру, діни іс-шараларды, дінтану сараптамаларын жүргізу, ғибадат үйлерін салу, діни әдебиетті тарату тәртіптері айқындалған.

Жалпы 2017 жылғы 1 қаңтарда ресми тіркелген 18 конфессия атынан өкілдік ететін 3658 діни бірлестік пен олардың филиалдарының қызметін қамтамасыз ету үшін қажетті жағдай жасалған. Олардың ішінде саны жағынан ең көбі – ханафи мазхабындағы ислам мен православиелік христианшылық. Сонымен қатар католиктер және протестанттар конфессиялары, иудейлер, буддашылар және басқа да қауымдар бар. Республикада 3464 ғибадат үйі тіркелген, оның ішінде 2550 мешіт, 294 православие және 109 католик шіркеуі, 495 протестант храмы мен ғибадатханасы, 7 иудей синагогасы, 2 буддашылар храмы, 7 “Кришна санасы қоғамы” және бахаи қауымының ғибадатханасы бар. Жұмыс жасап тұрған 2550 мешіт “Қазақстан мұсылмандары діни басқармасы” республикалық діни бірлестігінің меншігіне кіреді [Электронды ресурс].

“Қазақстан православиесі шіркеуі” республикалық діни бірлестігі өкілдерінің саны жағынан екінші орында. Оның құрамына 325 діни субъект, оның ішінде 301 приход, 9 епархия және 294 діни құрылыс, сондай-ақ Қазақстан Республикасындағы Митрополит округі кіреді. Сонымен бірге республика аумағында Армян апостол шіркеуі, шетелдегі Православие шіркеуі, Помор православиесі шіркеуі және 3 ескі ғұрыптық шіркеу жұмыс істейді.

Қазақстандағы Рим католик шіркеуі провинциясына жататын Астана қаласындағы Әулие Мариям Архиепархиясы болып табылады. РКШ Қазақстан Республикасы Президентінің 1999 жылғы 19 мамырдағы №141 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасы мен Қасиетті Тақ арасындағы өзара қатынастар туралы келісім

негізінде 1998 жылдан бері жұмыс істейді. 667 протестанттық діни субъект қызмет атқарады. Ең ірі протестанттық қауымға елуіншілер шіркеуі, інжіл христиан-баптистер, пресвитериандықтар шіркеуі, жетінші күн адвентистері және інжіл-лютеран шіркеулері жатады. Республикада 13 конфессияның 531 миссионері тіркелген. Тіркелген миссионерлердің арасында саны жағынан РКШ өкілдері басым. Православиені 84 миссионер насихаттайды, оның басым көпшілігі Ресей Федерациясының азаматтары болып табылады. Қазақстанда 15 діни білім беру ұйымы, мешіттердің мектептер жанындағы 400 бастауыш курс, ғибадат үйінен тыс діни іс-шараларды өткізуге арналған 383 үй-жай, оның ішінде намазхана, ғибадат бөлмесі және шіркеулер бар [Электронды ресурс].

Талдау көрсеткендей, діни наным-бұл жалпыадамзаттық құндылықтармен қатар рухани үйлесім, әлеуметтік қарым-қатынастар және азаматтардың санасы үшін әлеуетті қауіп-қатерді де қамтитын айрықша сала. Сондықтан елдің ерекшелігі мен халықтың мәдени-менталды өзгешеліктері ескертілген дін саласындағы қоғамдық қатынастарды реттеудің ұсынылып отырған тәсілдері мен мемлекеттік саясат қағидаттары айрықша болып табылады.

Кейбір зерттеушілердің жорамалдауы бойынша Қазақстан қоғамында жаңа діншілдіктің таралуы еліміздегі халықтардың ұлттық төлтумасына және дәстүрлі рухани мәдениетіне әжептеуір қауіп-қатер төндіруі мүмкін. Сондықтан, әртүрлі тараптардың ғылыми пайымдауы бойынша бұл құбылыс бұрынғысынша өзекті болып қала береді және дінтанушылар үшін теоретикалық және практикалық қызығушылықты тудырады.

Қазіргі заманғы қазақстандық социумның поликонфессионалдық кеңістігін қалыптастыруда тарихи, этностық, саяси, географиялық және өзге де жағдайлармен ескеріледі. Қазақстан Республикасы Мәдениет министрлігінің жанынан құрылған Діни істер комитетінің ресми мәліметтері бойынша 1989 жылы Қазақстанда 671 діни бірлестік тіркелсе, 1998 жылы 2100-ге жуық діни бірлестік тіркелген. 2009 жылы 1 қазанында Қазақстанда 40-тан астам конфессияны ұсынатын 4356-дан аса діни бірлестіктер саны аз діни топтар есептелді, былайша айтқанда конфессиялық спектрі әрбір он жылда 3 есеге көбейген. Дәстүрлі конфессиялармен қатар бұрын сонды Қазақстанда көрінбеген діни ағымдар кең тарала бастады. Жаңа діни қозғалыстардың қызметі алдына қойған мақсаттарының белгісіздігімен, жаңа

ұйымдастыру формаларымен және қызметінің бейнесімен сипатталады. Қазақстан аумағында әрекет ететін жаңа діни қозғалыстардың ішінде протестанттық қауымдар ерекше орын алады. 2009 жылы 1 қаңтарына республика аумағында әрекет ететін протестанттық ұйымдардың саны 1270 – ті құрайды. Елде протестанттық конфессиялардың миссионерлік қызметінің белсенділігі байқалады. Жаңа діни қозғалыстардың жолын ұстанушылардың ең үлкен саны Алматы, Қарағанды, Қостанай, Солтүстік Қазақстан облыстарында жиналған (Қойшиева, 2010:90.)

Сонымен бірге діни ахуалдың дамуына жаһанданудың әсері әлемдік қоғамдастықтың бір бөлігі ретінде Қазақстанға дінаралық және конфессияаралық шиеленістің таралуы, Орталық Азиядағы радикалды діни ағымдар белсенділігінің арту қауіпі төнуі мүмкін. Жаһандану қарқыны жекелеген саяси күштердің дінді өз мүдделері үшін пайдалану үрдісімен, әлемде діни экстремизм және терроризмнің таралуымен қоса жүреді. Қазіргі таңда үдеп келе жатқан зорлықшыл экстремизм халықаралық терроризмнің идеологиясы ретінде діни үндеулерді жамылып, адам құқығы мен бостандықтарын белден басуда, адамзаттың діни, сондай-ақ мәдени және рухани мұраларына елеулі нұсқан келтіруде, діннің беделін жоққа шығарып, конфессияаралық қатынастарға қауіп төндіруде. Жалған діни догмаларды дәлме-дәл қабылдап, оған еретін адамдардың ой-өрісіне, сезіміне, іс-әрекеттеріне деструктивті сипатта әсер етіп, олардың қылмыстарын дін жолында жасалғанмыс деп уәждейтін діни фанатизм мен радикализм әлемдегі қауіпсіздік пен тұрақтылыққа нақты қауіп төндіріп отыр. Қазақстан халқының арасында көбіне ислам дінін ұстанушылар болып табылады. Соған сәйкес 2009 жылы өткен санақ бойынша мұсылмандардың саны 70,19% халықты құраған [Электронды ресурс].

Діни фанатизм мен радикализм мемлекеттің конституциялық негіздеріне, елдің зайырлы даму қағидаттарына, халықтың дәстүрлі рухани құндылықтарына зиян келтіруде. Қазақстан әлемдік қоғамдастықтың толыққанды мүшесі ретінде жаһандану процесін және діни экстремизмнің қауіпін ескермей, бұл мәселелерді шешуде сырттай ғана бақылап қалыс қала алмайды. Осыған байланысты Еуропалық Одаққа мүше мемлекеттердің, Америка Құрама Штаттарының, Қытай Халық Республикасының, Біріккен Араб Әмірліктерінің,

Ресей Федерациясының, Тәжікстанның, Өзбекстанның, Қырғызстанның тәжірибесі зерделенді. Бұл елдерде діни бірлестіктерге және ар-ождан бостандығы құқығын жүзеге асыру тәжірибесіне қатысты мемлекеттің реттегіштік функциясы күшейтілуде.

Зерделенген және назарға алынған халықаралық тәжірибенің негізінде дін саласындағы мемлекеттік саясаттың орта мерзімді перспективаға арналған тұжырымдамалық тәсілдерін қалыптастыру талап етіледі. Дін саласындағы мемлекеттік саясат тұжырымдамасы – Елбасының «Қазақстанның үшінші жаңғыру: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты халыққа жолдауымен үндескен маңызды құжат.

Тұжырымдама ішкі және сыртқы тұрақтылық пен қауіпсіздікті қамтамасыз етуге бағытталып, экстремисттік сипаттағы діни ағымдардың бүлікшіл әрекеттеріне тосқауыл қоюды мақсат етеді. Өйткені, діни алауыздық – мемлекеттің зайырлы қағидаттарын мансұқтап, дәстүрлі құндылықтарға қауіп төндіреді.

Қоғам әлемдік жаһандандудың сын-тегеуріндеріне жауап бере алатын әлеуметтік даму мен рухани жаңғыруға мұқтаж.

Сонымен мемлекет алдында дін саласын құқықтық реттеу мәселелерін реттеу орын алып отыр. Конфессияралық кеңістікте орын алып отырған серпініді процестер мен оқиғаларды ескере отырып, дін саласындағы қолданыстағы заңнаманы қайта қарау және жаңарту қажет. Діни қызметті құқықтық реттеу тетігінің трансформациялануына байланысты оларды еліміздегі діни ахуалдың жағдайы мен оның дамуына тікелей әсер ететін әлемдік және өңірлік үрдістерге сәйкес келтіру қажет. Қоғамда діни радикализм мен экстремизм идеологиясының таралуына жол бермейтін жаңа құқықтық нормалар тұжырымдау қажеттілігі тұр. Сондай-ақ қазіргі таңда тағы бір өзекті мәселелердің бірі қоғамда, әсіресе жастар арасында діни радикализм мен экстремизм идеологиясының таралуы болып тұр. Дінирадикализм мен экстремизм идеологиясы қоғам санасына, интернет кеңістікті, қазіргі заманғы электрондық бағдарламалық қосымшаларды қоса алғанда, жаһандық ақпараттық-коммуникациялық желілер арқылы жаппай ақпараттық-психологиялық әсер ету жолымен енеді. Қоғамға, әсіресе жастарға, мақсатты түрде ықпал ету әлеуметтік желілер, экстремисттік және террористік идеяларды белсенді насихаттайтын бейнероликтерді, әдебиеттерді заңсыз түрде тираждау мен насихаттау арқылы жүргізіледі. Жастардың

деструктивті ағымдар идеологиясының алдындағы әлсіздігі факторлары әлеуметтік-экономикалық проблемаларының болуы, әлеуметтік әділетсіздік сезімі, өмірлік тәжірибелерінің жоқтығы, сыни қабылдау қабілетінің төмендігі болып табылады.

Тұжырымдамада мемлекет пен дін арасындағы қарым-қатынас, мемлекеттің зайырлылығы жөнінде туындап жатқан толассыз мәселелер, қоғамда діни қағидаттарды, құлшылықты зайырлы мемлекет төңірегіндегі мекемелерде орындау немесе орындамау, сыртқы келбетке байланысты талаптар, діни экстремизм мен терроризмнің алдын алу шаралары сияқты т.б. өзекті мәселелер қарастырылған.

Дін істері және азаматтық қоғам министрлігі ұсынған тұжырымдамада қамтылған негізгі мәселелер:

1. Мемлекеттің зайырлылық қағидаттарын нығайтып, азаматтардың ар-ождан бостандығын қамтамасыз ету;
2. Дін саласын бақылау жөніндегі Заңнаманы жетілдіру;
3. Ел азаматтарының діни көзқарастарының заңмен қорғалуын қамтамасыз ету;
4. Діни деструктивті ағымдардың ұлттық қауіпсіздікті, зайырлы мемлекеттің конституциялық негіздерін бұзуына жол бермеу;
5. Халық арасында ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын күшейту арқылы деструктивті діни идеологияға қарсы иммунитет қалыптастырып, этносаралық және конфессияаралық бірлікті одан әрі нығайту.

Тұжырымдамада қоғамда дәстүрлі рухани құндылықтарға, эволюциялық дамуға, зайырлы мемлекет қағидаларына негізделген ұлттық бірегейлікті нығайтуды көздеп, діни экстремизмге қарсы қоғамның иммунитетін қалыптастыратын нақты шаралар ұсынылған.

Өз бетімен діни білім алуға аттанып, ол жақта экстремистер мен радикалдардың арбауына түсіп, террористік ұйымдардың қатарын толтырып жүрген жастарымыздың бар екенін жасыруға болмайды. Білім алу тәртібін реттеу, жасөспірімдерді діни қызметке заңсыз тартуға жол бермеу, діни әдебиеттерді тарату тәртібін жетілдіру және т.б. мәселелерімен бетпе-бет келген ата-аналар арнайы хат жазып, осы мәселені заңмен реттеуді ұсынуда.

Дін істері және азаматтық қоғам министрлігі ҚР Білім және ғылым министрлігімен бірлесіп, діни білім алу үшін ұсынылатын шетелдік теологиялық жоғары оқу орындарының тізімін жасақтады. Яғни, шетелдерде діни білім алғысы

келетін азаматтар ҚМДБ белгілеген оқу орындарында ғана білім ала алады.

Тұжырымдама жаңа геосаяси, ішкі және сыртқы қатерлер аясында Қазақстанда тұрақтылық пен қауіпсіздікті нығайтуды қамтамасыз етуге бағытталған. Бұл жұмыстар ресми түрде тіркелген діни бірлестіктер мен азаматтық қауымдастықты тартумен барлық мүдделі мемлекеттік органдардың тығыз әрекеттестігі арқылы жүзеге асырылады. Тұжырымдамада еліміздің дамуының зайырлы қағидаты тұрғысынан дін саласындағы мемлекеттік саясаттың басым бағыттары дұрыс айқындалған. Сондықтан Тұжырымдаманы тәжірибелік іске асыру мемлекеттің діни бірлестіктермен өзара әрекеттесуінің қазақстандық үлгісін дамытудың алғышартын қалыптастырады. Тәуелсіздіктің ширек ғасырындағы жетістіктерді тиянақтап, әлемнің дамыған 30 елінің қатарына кіруге сеніммен қадам басқан Қазақстан мемлекеттің зайырлы дамуының конституциялық қағидаттарын ұстанады.

Қазақстандықтардың діни және этномәдени әр қилылығына қарамастан, жалпыұлттық бірлік пен келісімнің қалыптасқан үлгісі – елімізді мекен еткен әртүрлі конфессиялардың жалпы әлемдік дамуға қосқан қомақты үлесі (Нурмухамедов, Уразова, 2010:123.)

Діни наным – жалпыадамзаттық құндылықтармен қатар, рухани үйлесімді, әлеуметтік қарым-қатынастар мен азаматтардың санасындағы әлеуетті қамтитын айрықша сала. Сондықтан дін саласындағы қоғамдық қатынастарды реттеудің ұсынылып отырған тәсілдері мен мемлекеттік саясат қағидаттары елдің өзгешеліктерін және халықтың мәдени-менталды ерекшеліктерін ескеретін айрықша сипатқа ие.

Мемлекеттің зайырлылық қағидатын нығайту, кез келген діни радикализмді болдырмауды негізге алған, бір сөзбен айтқанда, дін саласындағы проблемаларды шешуге арналған құжаттың, діни ұстанымы жағынан алуан түрлі қоғамда аса қажет екенін білеміз. (Религия в политике и культуре современного Казахстана, 2005.)

Тұжырымдамада зайырлылыққағидаттарын мемлекеттік басқару, мемлекеттік қызмет, құқық қорғау, қарулы күштер, БАҚ, білім беру, денсаулық сақтау, мәдениет, спорт салаларында кеңінен орнықтыру жолдары көрініс тапқан.

Діни қайшылықтар негізінде туындайтын радикализммен байланыстағы келеңсіз үрдістер

бой көрсетіп отырған бүгінгі уақытта қоғам мен мемлекет тұрақтылығын сақтау мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін мемлекеттік саясатта жан-жақты қарастырылған ұстанымдарды қалыптастырудың маңызы ерекше.

Осы ретте, діни бірлестіктердің толыққанды қызмет етуін қамтамасыз етуге, дін саласын реттейтін заңнаманы жетілдіруге, деструктивті діни ағымдардың идеяларының таралуына тосқауыл қоюға және азаматтық қоғам институттарын тарта отырып, ақпараттық-түсіндіру жұмыстарына басымдық беруге ерекше назар аудару – тұжырымдаманың оңды тұсы деп толық сеніммен айтуға болады.

Сондай-ақ дін саласындағы мемлекеттік саясаттың тұжырымдамасын іске асыру бойынша барлық деңгейдегі мемлекеттік органдар мен азаматтық қоғам институттарын ведомствоаралық үйлестіру және өзара іс-қимыл тетігін құру;

- таяудағы және ұзақ мерзімді перспективада діни ахуалдың даму үрдісін болжамдау, заңдылығын анықтау, сондай-ақ уақытылы тиісті шешімдер қабылдау үшін ұсыныстар әзірлеу;

- қоғам санасында негізгі зайырлылық құндылықтарын нығайту;

- қоғамда діни қатынастар саласында радикалды және экстремистік көріністермен байланысты кез келген іс-қимылға мүлде төзбеушілікке қол жеткізу;

- мемлекеттік билік органдары мен діни бірлестіктердің өзара іс-қимылының өзіндік қазақстандық үлгісін одан әрі дамыту және тәртібін айқындау;

- деструктивті діни ағымдарды жақтаушылармен, экстремизм және терроризммен байланысты баптар бойынша сотталғандармен, олардың отбасыларымен дәлме-дәл және атаулы оналту жұмыстарын жетілдіру;

- радикалды діни ағымдар идеологиясының ататына кір келтіруге бағытталған білікті діни қызметкерлер мен насихаттаушыларды тарта отырып, тұрғындар арасында, әсіресе нысаналы және “проблемалық” топтар арасында ақпараттық түсіндіру жұмыстарын жандандыру т.с.с. [Электронды ресурс].

Тұжырымдаманы іске асырудың тиімділігі тиісінше, қазақстандық қоғамдағы қауіпсіздік, бейбітшілік пен тұрақтылық мемлекет мүддесін қорғауға бағдарланған барлық мемлекеттік және үкіметтік емес құрылымдардың, азаматтық қоғам институттары мен әрбір азаматтың сындарлы іс-қимылына, саналы әрі белсенді атсалысуына байланысты.

Қорытынды

Сондықтан дінаралық қарым-қатынас тәжірибесі әлем назарына ілігіп отырғаны белгілі. Дін мен мемлекеттің түйісер жері – елдің тұтастығы және қоғамның ауызбіршілігі мен тұрақтылығы. Сондықтан, екі тараптың өзара бірігіп әрекет ететін кеңістігін, оның құқықтық тетіктерін уақыт талабына сай айқындап және жетілдіріп отырудың маңызы зор. Дін – адам тарихының үлкен тағылым-тәрбиесінің бірі және сарқылмас даналық көзі. Егемен ел болып қалыптасуымыз, мемлекетіміздің өсіп, өркендеуінде діннің алатын орны зор. Өйткені, дін – имандылықтың, әділдіктің, сыпайылықтың, парасаттылықтың, көпшіліктің, төзімділіктің кепілі. Діні, тілі жоқ халықтың – болашағы жоқ. Сонымен қатар қоғам өмірінде діннің алар орны ерекше. Өйткені, дін әдептілік қағидалары мен қоғам бірлігін, тәрбиелік жүйелерді қалыптастыруда елеулі рөл атқарады. Адам дінге сенген соң, өзгелерге жәбір көрсетуден, тәртіпсіздік жасаудан, ішімдік, есірткі секілді жаман әдеттерден бойын алыс ұстайды. Дінсіз қоғамда тәртіпсіздік пен қылмыс етек

жаятындығы белгілі. Дін – қоғамның ең қажетті және негізгі тармағы. Өзіміз өмір сүріп отырған ортадан дінді бөліп қарау әсте мүмкін емес. Өйткені, дінсіз, бір Алланың бар екеніне сенімсіз қоғамда адам баласының бойынан қорқыныш сезімі жоғалады. Ал жүрегінде қорқынышты болмаған адамдар – ең қорқынышты орта, қорқынышты қоғам. Асылы текті бабамыздың «Құдайдан қорықпағанның қорық» деуі де сондықтан. Осы мәтелдің астарында үлкен мән жатқанын ұғынуымыз керек. Мемлекетіміздің дін саласындағы саясатының даму бағытын айқындайтын құжат. Оның басты мақсаты әрбір Қазақстан азаматының рухани санасын жаңғырту, салт-дәстүр, мәдениетімізді көздің қарашығындай сақтай білу және тағылымы мол тарихымызды қастерлеу. Бұл консерватизм емес, керісінше, ұлттық нақышымызды сақтай отырып, заман талабына сай икемделу, сан ғасырлар бойы сақталып келген рухани құндылықтарымызды жаңғырту. Қорыта айтқанда, осындай рухани жаңғыру кезеңінде ұсынылған дін саласындағы тұжырымдама болашақта жемісті де өнімді нәтижелер береді деп сенеміз.

Әдебиеттер

- 1 [Электронды ресурс] ҚР Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына жолдауы. // http://www.akorda.kz/ru/page/page_poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-nazarbaeva-narodu-kazakhstan-14-dekabrya-2012-g_1355499089
- 2 [Электронды ресурс] <http://economics.kazgazeta.kz/?p=3361>
- 3 Қазақстан Халықтарының Ассамблеясының орта мерзімді кезеңге арналған стратегиясы 2007 жылға дейін. (2002). Астана.
- 4 Ассамлея народов Казахстана. (1997). Алматы.
- 5 [Электронды ресурс] http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z080000070_
- 6 [Электронды ресурс] <http://e-history.kz/kz/contents/view/873>
- 7 Қазақстан Республикасының Конституциясы. (1998). Алматы.
- 8 [Электронды ресурс] Халмурадов Р. Қазақстан Халық Ассамблеясы президент Н.Ә. Назарбаев «ноу-хауы» // www.parlam.kz
- 9 [Электронды ресурс] Қазақстан Республикасының дін істері жөніндегі комитеті
- 10 // <http://ru.government.kz/structure/org/religion>
- 11 [Электронды ресурс] Қазақстан Республикасының дін саласындағы мемлекеттік саясатының 2017-2020 жылдарға арналған тұжырымдамасы // <http://www.adilet.zan.kz>
- 12 Қойшиева Л.Қ. (2010). Институт национальных исследований. Взаимодействие государства и религии в контексте модернизации Казахстана: проблемы и перспективы. Фонд имени Фридриха Эберта в Казахстане. Алматы.
- 13 Официальный сайт Агентства Республики Казахстан по статистике www.stat.kz
- 14 Взаимодействие государства и религии в контексте модернизации Казахстана: проблемы и перспективы (2010). Сост.: Б.Ж. Нурмухамедов, Л.М. Уразова; Инт нац. исслед.; Фонд им. Фридриха Эберта в Казахстане. Алматы: Ин-т нац. исслед.: ТОО «HighDIDI».
- 15 Религия в политике и культуре современного Казахстана. (2005). МОН РК, Ин-т философии и политологии. Астана: Елорда.
- 16 [Электронды ресурс] <http://www.qamshy.kz/article/din-salasindaghi-memlekettisayasattinh-2017-2020-zhildargha-arnalghan-tuzhirimdamasi-bekitildi.html>

References

- 1 [Electronic resource] A message to the people of Kazakhstan «Strategy» Kazakhstan-2050»: new political course of the established state. -nazarbaeva-narody-kazakhstan-14-december-2012-g_1355499089
- 2 [Electronic resource] <http://economics.kazgazeta.kz/?p=3361>
- 3 Strategy of the Peoples' Assembly of the Republic of Kazakhstan for the medium-term period (until 2007). 2002. Astana.
- 4 Assambleya Narodov of Kazakhstan. (1997). Almaty.
- 5 [Electronic resource] http://adilet.zan.kz/eng/docs/Z080000070_
- 6 [Electronic resource] <http://e-history.kz/en/contents/view/873>
- 7 The Constitution of the Republic of Kazakhstan.(1998). Almaty.
- 8 [Electronic resource] Халмурадов Р. People's Assembly of Kazakhstan Nazarbayev «know-how» //www.parlam.kz
- 9 [Electronic resource] Committee on Religious Affairs of the Republic of Kazakhstan
- 10 //http://ru.government.kz/structure/org/religion
- 11 Concept of the state policy of the Republic of Kazakhstan in the sphere of religion for 2017-2020//<http://www.adilet.zan.kz>
- 12 Koishiyeva LK. (2010). Institute of national research. Interconnectivity and Reliability in Context of Modernization in Kazakhstan: Problems and Perspectives.-A. Friedrich Ebert of the Foundation in Kazakhstan.
- 13 The official site of the Agency of the Republic of Kazakhstan on Statistics www.stat.kz
- 14 Interrelationships with state and religion in contextualization Kazakhstan: Problems and Perspectives. (2010). Sust.: B.Zh. Nurmukhamedov, L. Urazova; In-tent Partnership Foundation, Fridriha Ebert Foundation in Kazakhstan.: In-tent consultant: TOO «HlghDIDI». Almaty
- 15 Religion in the Context of Modern Kazakhstan and Politics. (2005). MON RK, In-Philosophy and Political Science.- Astana. Astana.
- 16 [Electronic resource] <http://www.qamshy.kz/article/din-salasindaghi-memlekettik-sayasattinh-2017-2020-zhildargha-arnalghan-tuzhirimdamsi-en.html>

Құлмжанов Н.Е., Жолдубаева А.К., Котошева К.К.

Куль предков в миропонимании казахов

Масалимова А.Р., Досхожина Ж.М.

Межкультурная коммуникация как механизм адаптации к новым культурным реалиям.....

Махмет М., Альмухаметов А.Р., Ержан Қ.С.

Қытай қазақтарының діни білім беру жүйесіндегі «Абақия» медресесінің орны.....

Сапарова Д.Р., Канагатов А.М.

Цифровое поколение сквозь призму культуры

Тутинова Н.Е., Мейірбаев Б.Б.

Қазақстандағы қазіргі діни ахуал: дін мен мемлекеттің арақатынасы

3-бөлім Раздел 3 Саясаттану Политология

Абдигалиева Г.К., Жампетова А.О.

Особенности развития политических ценностей

Мұсатаев С.Ш., Гибатов Р.А.

Қазақстан Президенті Н.Ә. Назарбаевтың интеграциялық бастамалары

Ғылыми өмір – Научная жизнь

Карабаева А.Г., Исмагамбетова З.Н.

Формирование инновационной культуры как фактор модернизации современного общества

Борецкий О.М.

Дефицит свободомыслия.....

Шетел басылымдары –

Nalivaiko N.V., Ashilova M.S., Begalinova K.K.

Discourse on the genesis of philosophy of education.....

Синан Өзбек, Қабул Оралбай

Құндылықтар жүйесіндегі трансформация үрдісінің түрлері мен мәдениетті дамыту динамикасы